

Ивана Кнежевић (Београд)

Интеркултурални проблеми превођења

Кључне речи:
*превођење, преводачки
 постојећности, безеквивалентна
 лексика, изворни језик, језик
 циљ.*

Не постоји једна уједначена и опште-прихваћена дефиниција превођења, па у складу с тим, ни једна подела преводачких поступака. Различити аутори наводе различите дефиниције и поделе, али би се вероватно сви сагласили са мишљењем Радослава Катичића да, „коли-ко се преводити не може, толико се опет преводити мора.“ (Bugarski 1986: 128)

У језицима неминовно постоје и термини за оне елементе културе који су страни примаоцу превода и немају одговарајуће преводне еквиваленте у страном језику. Акцент овог рада биће управо на проблемима који настају при превођењу

Културни елементи и системи често се не поклапају између две културе које се изражавају различитим језицима, што је један од главних проблема при превођењу. У раду ћемо изнети преглед преводачких поступака којима се прибегава у процесу тражења најбољег преводног еквивалента безеквивалентне лексике а на примерима лексике из области православне духовности.

безеквивалентне лексике која је специфична за православну Цркву, односно на преводачким поступцима којима се прибегава да би се решили проблеми који често нису искључиво језичке природе. У обзир су узети називи за оне реалије које не постоје у другим хришћанским конфесијама. Изнећемо преглед и детаљније објашњење сваког од преводачких поступака, а сваки од поступака биће пропраћен одговарајућим примерима. Наиме, пошли смо од поменутих термина на српском, као језику заједнице која дуго векова уназад исповеда православну веру те има изграђену одговара-

јућу језичку „апаратуру“, и посматрали смо њихове преводне еквиваленте у енглеском језику.

Међу најчешће преводилачке поступке убрајају се транслитерација и транскрипција. Транслитерација је преношење изворног облика тражењем кореспондентних графема, а транскрипција подразумева преношење облика преко трансфонемизације. Постоји и могућност комбиновања ова два метода, али ни један не обезбеђује очување изворног значења јер се може јавити разлика у валеру који та реч има у систему језика примаоца¹. Оба ова поступка треба избегавати када је у питању културно специфична лексема, а када се из контекста не види о којој се референци ради. Оно што би у овом случају могло оправдати употребу ова два поступка била би употреба напомена или унутартекстуалних проширења. Исти поступак примениће се и кад у питању није лексема која је специфична за културу говорника изворног језика, али је мало позната у средини крајњег примаоца. Оба поступка прихватљива су ако употребљени изворни назив треба да означи и идентификује конкретан објекат у функцији властите именице. Транскрипција и транслитерација зависе од односа према страном култури из које потичу дати називи, где велику улогу могу одиграти пуритистичке тенденције или затвореност средине према страним утицајима.

Сам поступак транслитерације у анализираном корпусу налазимо код неких речи какве су: *slava*, *Vidovdan*, *popadia*, *protinica*, *plastanica*, *Nomocanon* и др. Транскрипција без транслитерације употре-

бљена је у преношењу речи: *datcha*, *dacha*, *starets*, *diakonitsa*, *sratchiza*, и друге. Речи су у већини случајева преузете заједно са својим наставцима из грчког, односно из словенских језика, па су и њихови наставци за множину углавном страног порекла, какав је случај са речима *Menaion* и *Mineya*. Ретки су случајеви да се као могућа варијанте превода понуде и стране речи са наставцима који су карактеристични за енглески језик, какав је случај са речју *heirmology*.

Код превођења неких од термина јављају се нешто сложенији поступци или комбинације. У превођењу речи *ѡанакамилавка* један од могућих решења јесте *skouphos with a veil*, где је за превод стране речи употребљена такође страна реч уз додатно објашњење речима енглеског порекла.

Позајмљенице или туђице, наводи Шкиљан (Škiljan 1980: 141), јесу језичке јединице преузете из једног система језика и пренете у други. Он разликује: 1. фонолошке позајмљенице, које представљају употребу фонема из неког другог језика и никада се нису уклопиле у нов систем; 2. морфолошке позајмљенице, које су врло ретке; 3. синтаксичке позајмљенице, где се верно преноси синтаксичка структура једног језичког система у други; и 4. лексичке позајмљенице, које су и најчешће, а односе се на било коју реч преузету из туђег језика. Један део лексичких позајмљеница који је нужан у комуникацијској пракси постаће интегрални део језика у који је унет.

Већину речи којима су превођени називи за специфичне реалије православне

1) Релациона значења, односно валер или вредност према Сосировој терминологији, јесте разлика у погледу места које две јединице заузимају у систему два дата језика у односу на друге јединице тога језика, ма колико оне биле по свом системском значењу истоветне (Hebeš 1989: 22).

Цркве чине управо стране речи или позајмљенице. Оне су углавном дошле из грчког језика, а нешто ређе из црквенословенског, односно руског језика. Прилагодили су се енглеском језику неком врстом „адаптиране транслитерације“, или комбиновањем поступака транскрипције и транслитерације. Услед неподударности између графолошких система енглеског језика, као језика циља са једне стране, и грчког, црквенословенског и руског, као изворног језика са друге стране, сам процес транслитерације није било могуће доследно применити. Исти је случај и са процесом транскрипције, који ће се ретко употребљавати сам, из разлога што постоје ограничења и у преношењу свих фонолошких вредности из једног језика у други. Комбиновањем ова два поступка, или, како смо ми то назвали, „адаптираном транслитерацијом“ добијене су нпр. следеће посуђенице: *Typicon*, *Typikon* = Типик, Устав; *Hieratikon*, *Liturgikon* = Службеник, Службеник; *the Archieratikon* = Архијерејски чиновник, Архијератикон; *Menaion*, *Mineya* (грч. множина) = Минеј, Месечник, Месецослов; *Anthologion* = Антологија; *Triodion* = Триод; *Pentekostarion* = Цветни триод; *protinica* = протиница; *synkell*, *sincellos* = синђел; *stavropegeion* (staurorigial monastery) = ставропигија (ставропигијални манастир); *starets* = старац (у значењу „духовник“); *aposticha*, *apostikha* = апостиха; *antidoron*, *antidor*, *anaphora* = нафора, антидор

Посебна врста поступка јесте замена непознатог страног назива познатим називом из језика који није језик изворника. Оваква реч се може употребити само у случајевима када текст има референцијалну функцију, напомиње Хлебес (Hlebes 1989: 133). Изворна референца се често неће пренети када за изворну реч за културно специфичну реалију употребимо

неку другу страну реч истог или сличног порекла.

Велики број речи се у разним језицима у свету први пут појавио у виду калка, буквалног, семантички мотивисаног превода да би потом постао својина и других говорника. Прћић истиче да се калкирање односи искључиво на полиморфемске речи. Као подврсту калкирања или структурног превођења, он наводи делимично калкирање или делимично структурно превођење (*loan blend*). Овде је један део форме страног, а други домаћег порекла. У већини случајева страни префикс додаје се речи која је домаћег порекла (Prčić 2005: 179).

Преводилачки процес калкирања је врло ретко примењиван у превођењу безеквивалентне лексике која се овде испитује. Издвојили бисмо следеће речи које су добијене на овај начин: *Six Psalms* = шестопсалмије; *the Holy Door*, *Royal Doors* = царска врата, света врата; *Presanctified* (Gifts/Liturgy) = Пређеосвећени (дарови/литургија); *name-day* = имендан; *antefeast*, *forefeast* = предпразништво; *afterfeast* = попразништво.

Преводиоци радије прибегавају употреби страних речи за преношење безеквивалентне лексике из језика у језик, него калкирању. Калкирање је далеко прихватљивији поступак када се преводи за просечне примаоце превода. Таквим читаоцима било лакше да прате основни садржај текста, а да се том приликом не умарају упућивањем на објашњења у напоменама или, за њих, сувишним и неинтересантним информацијама додатим у сам текст. Препоручљиво би било да се већина сложеница, као што су стране речи или туђице које су дошле из грчког или црквенословенског, калкирају, односно преведу домаћим елементима, тј. елементима из енглеског језика, пре-

сликавањем структуре оригиналног израза, па да у таквој форми уђу у енглески језик. Разлога има више. Прво, тиме би се оне лакше и брже адаптирале и асимилувале у општи речник енглеског језика. Друго, њихова употреба и разумевање било би олакшано како неправославним тако и православним верницима којима грчки односно црквенословенски језик није познат, па тиме ни значење страних сложеница које су из ових језика дошле. Тако би, на пример, назив за песму *мно-гољетисиво* могао бити преведен као *for/op-many-year-song* или, *long life!*, уместо *polychronion*; а *ставрофор* би се могао превести као *cross/bearer*, уместо *stavrophor*. Постоје и сложенице које не би требало калкирати јер су и у друге језике (српски, руски) ушле из грчког или црквенословенског уз неопходну адаптацију транслитерацијом или транскрипцијом. Код оваквих широкоприхваћених израза који су у својој изворној форми већ познати и утврђени у другим језицима, стварање нових речи калкирањем довело би до непотребног гомилања синонима и евентуалних неспоразума. Ово би био случај, на пример, са термином *Panagia* који је настао од грчке речи у значењу „Свесвета“, а односи се на приказ Богородице који архијереји носе на грудима преко одежде.

За превод-дефиницију или интерпретативни поступак (опис или парафразу) користи се компоненцијална анализа (Нлебес 1989: 133). Описно превођење као техника за превођење делова текста на нивоу реченице или већем од реченице није прихватљиво али има неколико ситуација када се мора применити. Први је случај када то крајњи корисник превода захтева. Он жели да добије превод са објашњењима и описима, а циљ је да

се текст прилагоди нивоу знања крајњег корисника. Други случај је када у језику циљу нема одговарајућих еквивалената за правилно превођење дела текста, па би било потребно неколико неологизама, што би такав превод учинило неразумљивим, нефункционалним и несврсноходним. Трећи случај јесте кад се ради о (првим) преводима философских текстова из различитих култура и цивилизација или о научним текстовима чији је садржај тешко схватити.

Велики број термина безеквивалентне лексике преводи се описно или преводом-дефиницијом, а они су следећи: *Book of Needs* = Мали Требник; *Book of Offices* = Службеник, Служабник; *liturgical book for each month* = Минеј, Месечник, Месеослов; *Pre-Easter liturgical Book* = Триод; *Book of the Eight Tones* = Октоих, Осмогласник; *All Sacred and Divine Canon* = Крмчија, номоканон; *extended prayer* = јектенија; *Trinity ode* = тројичан; *theme song* = ирмос; *model stanza* = подобен; *collect-hymn* = кондак; *hymn of light* = светилян, свјетилен; *first covering of the altar* = срачица; *the Holy Bread* (непрецизан и неодговарајући превод) = агнец; *sacramental fan* = рипида; *vice-altar* = антиминос; *Holy Shroud* = плаштаница; *five-bread vessel* = петохлебница, литијаријум, литијарија; *book stand, folding stand* = аналогич, аналогичион, аналоњ, налоњ; *double-branched candlesticks* = дикирије; *triple-branched candlesticks* = трикирије; *Memorial Monday* = Побусани понедељак; *small and secluded monastery* = скит; *monastery under the direct control of the Patriarch, patriarchal monastery* = ставропигија, ставропигијални манастир; *Christian Prayer Movement* = богомољачки покрет; *not of human making* = нерукотворен; *a Holy image, a Veronica Image, an icon not made by hands* = неру-

котворена икона; *spiritual guide* = старац; *funeral meal* = даћа; *blessed bread* = нафора; *revenue land* = метох.

Ови преводи почивају углавном на компонентијалној анализи. Они описују реалију тиме што указују на њен изглед и квалитет: *double-branched candlesticks*, *triple-branched candlesticks*, *extended prayer*, *folding stand* и др; намену и садржај: *Book of Needs*, *Book of Offices*, *funeral meal*, *liturgical book for each month*, *book stand*; или на оне квалитете, тј. елементе добијене компонентијалном анализом дате лексеме који ће примаоцу превода омогућити да на најлакши и најјаснији начин разуме значење превођеног термина.

Замена неутралним називом или неутралисање, јесте поступак који неминовно доводи до смањења прецизности појмова при преношењу из оригинала, чиме се губи колорит и смањује верност према стилу. Преводилац неутралише елементе стране културе, што води де-конкретизацији (Hlebec 1989: 133–134). О губљењу емоционалне обојености изражајних средстава употребом необојених и неутралних речи писао је и Леви (Levi 1982: 144).

Када у језику циљу преводилац тражи оне речи које се односе на објекте, бића и појаве које имају исту или сличну употребу или функцију као објекти, бића и појаве у изворној култури, он трага за аналогним домаћим елементима.

Преводиоци на енглески језик у неким случајевима налазе у енглеском језику аналогне домаће речи. Оне се често одnose само на сличне објекте и појаве као речи оригинала, односно српског језика, а не и на исте јер је реч о реалијама које су специфичне за православне заједнице. Овај поступак превођења је такође непрецизан, јер се губи тачно значење самих појмова, као и посебан колорит пра-

вославне духовности, културе и учења. Како употреба аналогног домаћег назива често подразумева и овакво неутралисање боје изворних речи, то ћемо ова два преводилачка поступка – неутралисање и аналогни домаћи назив – овде посматрати као један. У ову групу улазе следећи термини:

Service-book = Службеник – Овај термин налазимо у општем речнику енглеског језика као синоним за *Ordinal* који се односи на римокатоличку црквену књигу која садржи инструкције са редоследом служби у црквеном богослужењу, док је *Службеник* према дефиницији коју налазимо у *Ойћем религијском лексикону*, у византијском обреду црквенословенске традиције, литургијска књига у којој се налазе црквене службе за вечерњу, јутарњу и поједине литургије. Њихова употреба је слична, дакле јесу еквиваленти, али сваки од ових термина именује специфичну реалију православне, односно римокатоличке Цркве. Како овај термин *Service-book* и на англосаксонском говорном подручју није довољно прецизан, тиме се његовом употребом у преводу неутралише вредност наведеног термина српског језика.

hymn = тропар – Једна дефиниција термина *hymn* коју налазимо у речнику, јесте „хришћанска песма хвале која се пева Богу или светитељу“, а друга „слична песма у хвалу других божанстава, нација, итд.“ (*Collins English Dictionary* 1991: 763). Термин *тропар*, међутим односи се искључиво на кратку химну светитељу и то у византијском обреду. Из овога следи да дата српска реч нема ово друго, шире значење енглеског термина, а њено значење је уже чак и од првог значења речи *hymn*. Треба узети у обзир и то да се у речницима овај термин појављује и као један од преводних еквивалената за реч

стихира. Ово решење није добро, јер се стихири и тропар разликују и по структурно-функционалним одликама и по начину извођења. Сличан је случај и са термином *anthem* као превода за реч стихири (*anthem, hymn* = стихири).

shrove week = сиропусна седмица – У Енциклопедијском енглеско-српском речнику каже се да се реч *shrove* јавља само у сложеницама или као придев и значи „пост“, нпр. *Shrove Sunday* = недеља Великог поста, *Shrovetide* = Велики пост. Стога је он недовољно прецизан и не говори о каквој се врсти поста ради.

glebe = метох – Поменути енглески термин односи се на црквено земљиште које се издаје свештеном лицу на коришћење ради стицања додатног прихода, и евентуални заједнички пресек са значењем српског термина *меџох* био би „манастирско земљиште“.

deacon's stole = орар – За превођење комада црквене одежде који је специфичан за православног ђакона, преводиоци који у виду имају просечног читаоца, биће принуђени да му описно и користећи се аналогним термином у језику циљу приближе значење назива за овај предмет. *Stole* по свом изгледу, намени и симболичком квалитету не одговара истим карактеристикама орара. Другим речима, семантички садржај термина *stole* готово се уопште не поклапа са семантичким садржајем термина *орар*, али је присвојни придев *deacon's* повезао ова два термина која би се иначе тешко могла прихватити као аналогна.

Слично је и са следећим примерима: *hermitage* = скит; *clapper, mallet* = клепало, било; *chancellor, bishop's chaplain* = протосинђел; *Oblation, Offertory* = проскомидија; *corporal* = антиминос; *calotte (of a priest)* = камилавка.

На основу анализе горе наведених термина на српском и њима аналогним речима на енглеском језику, можемо закључити да термини на енглеском својим значењем покривају само делимично или уопште не покривају поље значења (семантички садржај) термина на српском језику. Овакви преводни еквиваленти прихватљиви су само у случају када је текст намењен просечној читалачкој публици или када текст који се преводи нема примарно референцијалну функцију. У осталим случајевима требало би користити понуђене и горе поменуте стране речи у превођењу ових термина.

Изостављање је драстичан поступак којим се модификује изворна порука. На овај начин може се избећи сусрет примаоца превода са страним елементима културе према којима он може осећати незаинтересованост или одбојност. Јовановић разликује: 1. обавезно (које дели на системско и семантичко); 2. опционално; и 3. непотребно изостављање. Обавезно системско додавање проузроковано је разликама између језичких система језика циља и изворног језика, а обавезно семантичко додавање, које је у основи такође системско, служи да се „покрију“ разлике у значењу између језика изворника и језика циља. Опционално изостављање условљено је потребама крајњег корисника превода. Он додаје да ове поступке добар преводилац не сме да користи намерно, већ да су они неопходни због разлика између језика изворника и језика циља. Одлука да нешто изостави (или дода) искључиво је преводиочева и углавном интуитивна (Јовановић 2001: 56).

Код превода неких теолошких текстова, посебно оних који се граниче са уметничким остварењима, као што су проповеди, посланице и сл, може се у пре-

воду оправдати и изостављање неког од термина, посебно ако су они неважни за преношење и разумевање основног садржаја поруке, или кад њихов опис може бити неинтересантан, збуњујући или оптерећујући за самог читаоца.

Неологизми или креативне позајмице подразумевају грађење новог назива или израза. Неологизми, по речима Најде и Тејбера (Nida and Taber 1974: 203), често се користе експресивно, односно да се оствари утисак новине или индивидуалности. Преводиоци су језикотворци чије се стваралаштво ограничава на сферу језика. Преводилац обогаћује свој језик стварајући оваква нова изражајна средства или асимилиујући у својој средини стране изразе које он назива егзотизмима. Неологизми су средство превођења, али и предмет процеса превођења (Jovanović 2001: 89). Међутим, у процесу превођења, а у зависности од тренутне ситуације у језику оригинала и превода, бићемо принуђени да неки неологизам преведемо обичном речју која није неологизам, а у другом случају ћемо реч која у оригиналу није неологизам морати да преведемо неологизмом ако на језику превода још увек не постоји (Sibinović 1983: 42).

Лексичким неологизмима или грађењу новог назива или израза преводиоци су ретко прибегавали, бар када је у питању поменута лексика. Овакви неологизми чешће се јављају у књижевности која подразумева већу слободу изражавања и креативност. Међутим, приликом превођења термина код којих је референцијална функција веома важна, употреба неологизама створила би додатне потешкоће примаоцу превода, посебно ако се не ради о стручњацима за дату област. Један од ретких неологизама, на пример, настао је превођењем назива за зборник служби и кратких хагиографија српских

националних светитеља, *Србљак*, односно у преводу *Serbicon*. Ово је лексички неологизам, скован по аналогији са речима грчког порекла које су као туђице заједно са својим грчким наставцима улазиле у преводе на енглески језик. Семантичких неологизама, то јест старих домаћих речи којима се додаје ново значење, има нешто више. Ово се посебно односи на оне реалије које су специфичне за православну Цркву, посебно за црквене предмете и сасуде, а које су именоване речима из општег речника српског језика, па као такве постоје и у енглеском речнику. За разлику од оваквих енглеских речи, међутим, еквивалентне речи српског језика поред тог заједничког општег значења имају и уже значење, односно упућују на једну одређену врсту датог предмета или појаве. У српском језику ове речи у великом броју случајева имају и своје архаичне облике. Они су пореклом из црквенословенског језика, а задржани су до данас у тој форми, која и јесте та *differentia specifica* која их разликује од свог развојем речи насталог, савременог облика. Такав је случај са следећим речима: *Rudder of the Orthodox Christians* = Крмчија; *Air* = воздух (богослужбени предмет); *warmth* = топлота, топлота; *lance, spear* = копље; *sponge* = губа или сунђер; *ladle* = сасуд за грејање воде, суд за топлоту; *bowl, ewer* = лахан; *elder, old man* = старац, старец; *Lamb* = Агнец; *winding sheet, shroud, Holy Shroud* = плаштаница.

Даље, назив за зборник црквених и световних прописа за црквену управу и судство у православној Цркви, *Крмчија*, црквенословенског је порекла и значи „крма“, „кормиларска књига“. Један од понуђених превода на енглески језик је *Rudder* што у преводу такође значи „крма“. Ове речи у енглеском језику односе се углавном на реалије из свакодневног

живота и немају и оно уже значење као њихови еквиваленти у српском језику. У контексту теолошких текстова и оних из области православне духовности ови термини добијају своје ново, уже значење и у преводу на енглески језик. Просечном примаоцу превода ово ново значење може ипак остати непознато. Разлика у значењу у односу на њихов општи смисао може се истаћи и ортографијом, тако што ће се писати великим словом, какав је случај са речју *Rudder, Air, Holy Shroud*. Ако се термин, који има опште значење „ваздух“ у писменом преводу пише великим словом, он тиме у датом контексту добија посебно значење богослужбеног предмета. У неким случајевима пожељно би било додатно објаснити термин у самом тексту превода. Тако се *лахан* може превести као *church vessel bowl* или само *church vessel*, чиме би се указало да се ради о црквеном сасуду за посебне намене. Уз термин *Rudder*, нпр. имамо додаток *of the Orthodox Christians*, који упућује на ново значење које је ова реч добила и тако јасније и прецизније указује о каквој је реалији реч.

Један од поступака јесте пресликавање облика стране речи. Такве речи су стране систему језика циља, али се некада њихово значење може разумети и из контекста или објашњења.

Сваки од ових поступака може се комбиновати са другим поступцима. Сваки се може комбиновати и са објашњењима у намени, када преводилац описује термин који је употребио у преводу или даје обавештења о изворном термину. Треба бити обазрив са упућивањем на алузије и елементе културе изворника, јер код просечног читаоца могу изазвати досаду и успорити читање. Леви упозорава да напомене испод редова нису увек оправдане и зато што се семантичка јединица, која је саставни део дела, износи изван граница

дела и доспева у издавачки апарат књиге. Мања је штета ако се објашњење уноси у сам текст превода (Levi 1982: 117).

Најда даје примере објашњења уношењем класификатора уз стране речи које су задржане у тексту превода (Nida 1964: 172). Овакве класификаторе он сматра оправдано редувантним и додаје да их треба употребљавати у стратешким деловима превода где ће олакшати разумевање текста, а не у свим деловима превода где се појављују позајмљене речи (Nida 1964: 230). У суштини, овакве измене у тексту вршиће се само уколико: 1. прималац превода може погрешно да разуме текст; 2. текст неће имати никакво значење за примаоца; или 3. уколико је настали превод толико „оптерећен/претоварен“ („overloaded“) и да је просечном читаоцу стога превише тешко да га схвати (Nida/Taber 1974: 110).

Преводилац ће комбиновати поступке у зависности од примаоца превода. Уколико је превод намењен широкој јавности а ради се о превођењу неког кључног места текста, преводилац ће удружити екстремне поступке. Кад је прималац стручњак за дату област, преводилац ће се радије одлучити за комбиновање поступака као што су транскрипција, аналогни домаћи називи, буквалан превод, и дефиниција. Поред примаоца превода, улогу у избору преводилачких поступака имаће и објективне разлике између две културе. Што се културе изворника и примаоца превода више разликују, то ће и преводилац користити мање екстремне поступке, какви су неутралисање парафразом и описом, изостављање и стварање неологизама. Екстремнијим поступцима остварио би се јачи ефекат на примаоца превода. Насупрот томе, што су поменуте културе ближе, поступци за приближавање изворној култури изгубиће на сво-

јој оштрини и постаће прихватљивији у преводима. Колико су културе сличније једна другој, утолико ће поступци транскрипције, транслитерације и буквалног превођења бити више оправдани (Hlebec 1989: 135–136). Дела код којих доминира референцијална функција, односно код којих је битна информација о култури, а која се не може у преводу заменити еквивалентом из културе језика циља а да се не промени суштина, изискиваће веће приближавање култури оригинала. У том случају стране речи и туђице, које се одnose на реалије специфичне за одређену културну средину, мање су упадљиве у преводу (Hlebec 1989: 138). Најда се слаже да у превођењу термина који идентификују културно специфичне појмове и ствари није могуће избећи „стране асоцијације“ (Nida 1964: 167–168). Он наводи примере из превођења библијског текста, и каже да је немогуће уклонити „објекте“ стране културе као што су *фарисеји*, *садукеји* или библијске теме као *јомазање*, *жива жртва*, *Јаћње Божије*, јер су управо ови појмови дубоко укорениени у мисаону структуру поруке. Па ипак, наставља Најда, ове културне разлике представљају мањи проблем него што се иначе мисли, посебно ако се преводилац служи напоменама да би објаснио разлоге за одређене културне разлике. Свим људима је јасно да се други људи различито понашају од њих.

За разлику од комбиновања поступака при преношењу једног појма, Хлебец издваја мешање поступака, односно комбиновање поступака везаних за преношење разних појмова у оквиру једне поруке. Мешање екстремних поступака у оквиру истог текста готово је неприхватљиво, посебно ако се ради о еквивалентима за исте изворне речи. Мешање екстремних са неутралним је прихватљивије јер не

долази до културностилске недоследности (Hlebec 1989: 136). Ни један од ових поступака неће обезбедити директно преношење референце, нити се због њих мора променити референца, већ ће то зависити од садејства са контекстом. Сваки од наведених поступака сведочи о стилскоекспресивним интенцијама пошиљача поруке јер се на референте не може упутити а да се не испољи експресивност (Hlebec 1989: 8).

Фјодоров је такође, како наводи Сибиновић (Sibinović 1979: 98–99), у важне лексиколошке проблеме уврстио питање безеквивалентне лексике и издваја три случаја у вези са преношењем значења оваквих речи из језика у језик, и то кад: 1. у језику превода (циљног језика) не постоји реч која одговара уопште или у датом значењу датој речи оригинала (изворника); 2. реч само делимично „покрива“ значење стране речи; и 3. различитим значењима вишезначне речи оригинала одговарају различите речи у језику превода. Сматра да су врло ретки случајеви када једнозначној речи из оригинала (изворника) потпуно одговара једнозначна реч у преводу, и да је таква адекватност могућа једино код термина.

Кристал, на пример, о процесу превођења религијских текстова уопште, каже да је то веома мукотрпан посао, јер преводиоци морају да задовоље два критеријума, који су увек некомпатибилни јер је један усмерен уназад, а други унапред. Превод, пре свега, мора да буде историјски тачан, да тачно пренесе значења изворног текста у оној мери у којој је оно познато и да се уклапа у религијску традицију чији је и сам део. Поред овога, превод мора бити прихватљив за читаоце којима је намењен. Другим речима, мора бити разумљив, естетски допадљив и у складу са савременим токовима рели-

гијске мисли, друштвеним утицајима и језичким променама.

Међутим, сви преводи су у извесном смислу контроверзни јер ни један превод не може да удовољи захтевима свих читалаца (Kristal 1996: 384–385). Осим овога, немогуће је постићи савршену семантичку еквивалентност између изворног језика и језика циља, јер ни један преводилац не може да уради превод који би по ритму, фоновимболици, игри речима, културним алузијама био прецизан одраз

изворног језика. Постоји више врста непотпуне еквиваленције које на извесном нивоу у пракси могу успешно функционисати. Као што Најда истиче трагање за „најближим еквивалентом“, тако и Кристал (Kristal 1996: 344) долази до сличног закључка да се не може говорити о тзв. „најбољем“ преводу, и да у зависности и од сврхе превода, најбољи превод у извесним околностима може бити сасвим неприкладан у неким другим.

446

summary

Σ Intercultural problems of translating

It is the fact that cultural elements and systems usually do not match between two cultures which use different languages. There are certain terms for the cultural elements in one language which have no corresponding translation equivalent in some other language. It is seen as one of the main problems in the field of translation. This article deals with the problem of translation processes which are used to produce the best possible solution in English language for those lexemes in Serbian which are specific only for the Orthodox Christianity.

Извори:

- Брија 1999: **Брија, Јован**. Речник православне теологије. – Београд: Хиландарски фонд при Богословском факултету СПЦ.
- Вукичевић 2004: **Вукичевић, Бранко**. Речник православља; енглеско-српски: српско-енглески. – Београд: Језикословац.
- Glossary of Ecclesiastical Terms. [Интернет издање] Доступно на: <http://www.digital-documents.co.uk/archi/gloschur.htm>
- Добрић 2004: **Добрић, Александра**. Српско-енглески и енглеско-српски теолошки речник = Serbian-English and English-Serbian Dictionary of Theology. – Београд: Хришћански културни центар.
- Collins English Dictionary 1991: Collins English Dictionary. – Glasgow: HarperCollins Publishers.
- Litsas: **Litsas, F. K.** A Dictionary of Orthodox Terminology. – Greek Orthodox Archdiocese of America. [Интернет издање] Доступно на: www.goarch.org/ourfaith/ourfaith8049

- Microsoft Encarta: *Microsoft Encarta World English Dictionary*, енглеско-енглески речник у електронској верзији.
- Opći religijski leksikon 2002: Opći religijski leksikon: A–Ž (glasni urednik Adalbert Rebić). – Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža.
- Prayer Book 1979: Prayer Book. – Jordanville, N. Y.: Holy Trinity Monastery.
- Prayerbook 1988: Prayerbook for Orthodox Christians. – Крагујевац: Каленић.
- Стошић 2006: **Стошић, Љиљана**. Речник црквених појмова. – Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Литература:**447**

- Бугарски 1986: **Бугарски, Ранко**. Лингвистика у примени. – Београд: Завод за уџбенике и наставна средства. – 128 с.
- Јовановић 2001: **Јовановић, М.** О превођењу: техника превођења: с примерима енглеско-српског и српско-енглеског превода. – Београд: Удружење научних и стручних преводаца Србије. – 56 с.
- Кристал 1996: **Кристал, Дејвид**. Кембричка енциклопедија језика. – Београд: Нолит. – 344, 384–385 с.
- Леви 1982: **Леви, Јиржи**. Умјетност превођења. – Сарајево: „Свјетлост“, ООУР Завод за уџбенике и наставна средства. – 109, 117, 144. с.
- Nida 1964: **Nida, Eugene**. Toward a Science of Translating. – Leiden: E. J. Brill. – 167–168, 172, 230 s.
- Nida and Taber 1974: **Nida, Eugene and Taber, Charles**. The Theory and Practice of Translation. – Leiden: E. J. Brill. – 110, 230 s.
- Прћић 2005: **Прћић, Твртко**. Енглески у српском. – Нови Сад: Змај. – 179 с.
- Сибиновић 1979: **Сибиновић, Миодраг**. Увод у истроију и теорију превођења. – Београд: Привредна штампа. – 98–99 с.
- Сибиновић 1983: **Сибиновић, Миодраг**. О превођењу: приручник за преводиоце и инокореспонденте. – Београд: Завод за уџбенике и наставна средства Београд. – 42 с.
- Хлебец 1989: **Хлебец, Борис**. Општа начела превођења. – Београд: Научна књига. – 133–138 с.
- Шкиљан 1980: **Шкиљан, Дубравко**. Поглед у лингвистику. – Загреб: Школска књига. – 141 с.